

LÁSKA JE LÁSKA: PŘEDSTAVY A ZKUŠENOSTI PATNÁCTILETÝCH ADOLESCENTŮ¹

Lenka Lacinová, Radka Michalčáková, Zuzana Masopustová

Abstrakt

Studie představuje reprezentace pojmu „chodit s někým“, jak jej popisují patnáctiletí adolescenti, respondenti studie ELSPAC. Dále shrnuje, co dospívající pokládají za výhody a nevýhody romantického/partnerského vztahu. Většina patnáctiletých adolescentů udávala, že momentálně prožívá nebo v minulosti již prožila partnerský vztah. Více výpovědí o tom, co si představují pod pojmem „chodit s někým“ a také více nevýhod udávaly dívky oproti chlapcům. V rozhovorech adolescenti reagovali na otázku „co to podle Tebe znamená chodit s někým“ nejčastěji odpověďmi obecného charakteru. Druhá nejčetnější kategorie v sobě zahrnovala výpovědi, které jsou charakteristické pro reprezentaci přátelství – společné volnočasové aktivity, humor, zábava atd. Celkově adolescenti méně uvažovali o negativních aspektech romantického vztahu a v hodnocení převažovaly spíše přínosy a zisky.

Klíčová slova: romantické vztahy, střední adolescence, ELSPAC

LOVE IS LOVE: EXPERIENCES AND CONCEPTIONS OF 15-YEARS-OLD ADOLESCENTS

Abstract

The study examines 15-year-old respondents of study ELSPAC descriptions of representation of term „to date somebody“ and their descriptions of advantages and disadvantages of romantic relationships. The majority of adolescents currently have of had dating experiences in the past. We noticed that girls appeared to have more to say than boys about meaning of „dating“ and about negative aspects of romantic relationships. Respondents were the most likely mention general descriptions of romantic relationships. The second category was created by affiliative characteristics of romantic relationships (shared leisure activities, humor, fun etc.). Advantages of romantic relationships more than disadvantages characterized these adolescents' views of this type of close relationship.

Keywords: *romantic relationships, middle adolescence, ELSPAC*

Došlo do redakce: 11.7.2008

Schváleno k publikaci: 4.9.2008

¹ Studie vznikla v rámci řešení výzkumného záměru MSM 0021622406 „Psychologické a sociální charakteristiky dětí, mládeže a rodiny: vývoj osobnosti v době proměn moderní společnosti“.

Úvod

Pojmem partnerské/romantické vztahy v adolescenci je označováno široké spektrum projevů chování a prožívání adolescentů, které zahrnuje např. jak fantazijní představy, tak interpersonální vztahy kratšího či delšího trvání, které mohou nebo nemusí být deklarovány v rámci vrstevnické skupiny nebo rodiny jako „vztah“ (Brown, Feiring, & Furman, 1999). Vztahy mezi dvěma dospívajícími mohou nabývat různých forem – od takových, které jsou svým charakterem spíše podobné blízkému přátelství, k partnerstvím, jejichž aktéři si jsou vzájemně zdrojem sociální opory a plní roli primární vazbové osoby. To, jak mohou být partnerské adolescentní vztahy široce chápány, dokumentují např. C. Leaperová a K. J. Andersonová (1997), které uvádějí, že mnohdy adolescenti sami vyjadřují nejistotu, zda je jejich vztah pouze bližším heterosexuálním přátelstvím nebo již romantickým vztahem.

Právě velká variabilita podoby romantických vztahů v adolescenci je jednou z příčin, které jsou uváděny jako důvod poměrně nízké frekvence této problematiky v empirických výzkumech nedávné minulosti (např. Brown, Feiring, & Furman, 1999; Collins, 2003). Romantické vztahy však tvoří dominantní část sociálního života dospívajících a jsou důležitou náplní jejich světa reálného i fantazijního. Výzkum je tedy z tohoto úhlu pohledu důležitý a v současnosti vědecký zájem o danou problematiku významně narůstá (Weichold & Barber, 2008). Převážnou většinu studií věnovaných romantickým vztahům dospívajících, jak konstatuje Shulman (2008), charakterizuje zejména vývojová perspektiva a také teoretický přístup vycházející ze studia vrstevnických vztahů (Brown, 1999; Connolly & Goldberg, 1999; Furman & Wehner, 1994). Vedle longitudinálních studií, které sledují vývojovou sekvenci romantických vztahů a snaží se postihnout vývojové zákonitosti tohoto typu blízkých vztahů od stadia rané adolescence k dospělosti (např. Seiffge-Krenke, 2003), je relevantní i deskriptivní přístup ke zkoumání toho, co sami dospívající (zejména v rané a střední adolescenci) za romantický/partnerský vztah pokládají a co si pod tímto pojmem představují, resp. jak jej hodnotí (Feiring, 1996). Dospívající totiž popisují velmi různorodé zkušenosti: někteří začínají chodit s partnerem druhého pohlaví velmi brzy, jiní zažívají tuto zkušenost nedobrovolně později. Někteří z nich odmítají nebo se vyhýbají vstupu do partnerství až do pozdní adolescence či mladé dospělosti. Odlišné je rovněž prožívání tohoto vztahu. Některými dospívajícími je partnerský vztah prožívání velmi intenzivní a s deklarováním závazku i vůči veřejnosti; jiní adolescenti (ale i mladí dospělí) spíše v rámci těchto vztahů hledají, experimentují a nechtějí se na partnera příliš vázat. Existuje také skupina dospívajících, kteří v tomto vývojovém období preferují spíše školu či zájmovou činnost. Poměrně obsahově bohaté a pestré je také hodnocení přínosu romantického vztahu – někteří adolescenti vypovídají o vřelosti a podpoře poskytované partnerem, naproti tomu jiní hovoří o vztazích provázených četnými konflikty. Právě značná variabilita pojetí partnerských vztahů v tomto období vede k tomu, že se výzkumníci zejména v období počátku dospívání a střední adolescence zaměřují právě na jejich deskriptivní postižení a vytvoření systematicky propracovaného rámce, pomocí něhož by individuální rozdíly v romantických aktivitách mohly být přesněji popsány (Lacinová & Michalčáková, 2006).

Cílem této studie je představit reprezentace pojmu „chodit s někým“, jak jej popisují patnáctiletí adolescenti. Dalším cílem je porozumět tomu, co dospívající pokládají za výhody a nevýhody tohoto typu vztahu. V teoriích vývoje romantických vztahů je období střední adolescence charakterizováno následovně. W. Furman a E. A. Wehnerová (1997) představují vývoj romantického vztahu jako postupné vynořování a integraci čtyř behavio-

rálních systémů - citová vazba (*attachment*), afiliace, péče a sex/reprodukce. V rané a střední adolescenci je dle těchto autorů přítomnost citové vazby, tak jak je pojmána v partnerských vztazích dospělých jedinců (Hazan & Shaver, 1989), málo pravděpodobná, neboť vztahy adolescentů jsou příležitostné a krátkodobé. Afiliativní behaviorální systém zatím převažuje, tzn. romantičtí partneři plní spíše roli blízkých přátel a společníků. Odlišnost od heterosexuálního přátelství je zajištěna současně se objevujícími projevy sexuálními touhy a vzájemnou fyzickou přitažlivostí. Vyhledávání partnera jako opory a zdroje péče v situaci stresu a prožívané zátěže se u většiny adolescentů objevuje spíše až v pozdní adolescenci. Na prahu rané dospělosti je pak tvořen romantický vztah všemi čtyřmi behaviorálními systémy a romantický partner se dostává na první příčku v hierarchii sociálních vztahů, kde nahrazuje rodiče a vrstevníky.

B. B. Brown (1999) v rámci svého pojetí akcentuje význam vrstevnického kontextu pro vývoj romantických vztahů v adolescenci. Popisuje čtyři fáze vývoje, které jsou charakterizovány jak specifickou podobou vzájemného partnerského vztahu adolescentů, tak kontextem, ve kterém se tyto aktivity odehrávají. Tzv. fáze *iniciace* (cca 11 – 13 let) představuje pomyslný bod zlomu v orientaci sociálních vrstevnických aktivit dospívajících. K naplnění potřeb blízkosti, porozumění se začínají dospívající obracet k příslušníkům druhého pohlaví. Základním cílem tohoto období je získat jistotu ve schopnost navázat vztah v romantickém (partnerském) smyslu, ujistit se o vlastní atraktivitě pro druhé pohlaví. Dá se říci, že se jedná o rozšiřování svého sebeobrazu o roli potenciálního partnera v romantickém vztahu. Tzv. „chození s někým“ se odehrává většinou v širším vrstevnickém kolektivu, za „podpory“ přátel stejného pohlaví. Během dalšího období (14 – 16 let), nazývaného B. B. Brownem (1999) jako *fáze statusu*, jsou dospívající vystaveni zvyšujícímu se tlaku ze strany vrstevníků – „mít přítele/přítelkyni“ je totiž známkou statusu a v očích vrstevníků tento fakt zvyšuje prestiž a hodnocení. Naopak partner hodnocený vrstevnickou skupinou jako „nevhodný“ může status a prestiž dospívajícího snižovat. V třetí fázi *náklonnosti (affectionate)* (17 – 20 let) dochází ke změně významu romantického vztahu. Vztah s partnerem je nyní důležitý sám o sobě oproti předchozím fázím, kdy byl podstatný spíše pro utváření vlastního sebeobrazu nebo statusu dospívajícího ve vrstevnické skupině. Partneři již prožívají pocity závazku, vykazují vyšší míru péče jeden o druhého, typický je nárůst sexuální aktivity. Poslední fáze *vazby (bonding)* se objevuje na prahu rané dospělosti (orientačně kolem 21 let), která završuje vývoj v předchozích fázích – u partnerů vzniká perspektiva společné budoucnosti.

Na základě uvedených teoretických koncepcí předpokládáme, že patnáctiletí adolescenti budou popisovat význam pojmu „chodit s někým“ spíše výpověďmi odkazujícími na přátelské (afiliativní) charakteristiky vztahu a na sexuální přitažlivost spíše než výpověďmi, které popisují „chození“ jako vztah, který je založen na vzájemné opoře, péči a závazku.

Metoda

Výzkumný soubor

Zkoumaný soubor byl tvořen 106 patnáctiletými respondenty (46% dívek) studie ELSPAC, kteří se v období od dubna 2005 do června 2006 zúčastnili individuálního psychologického vyšetření a jejichž rozhovory byly doslovně přepsány v první fázi transkripce do června roku 2008. Projekt ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy

and Childhood) je mezinárodní longitudinální, epidemiologická studie, jejímž cílem je identifikace současných rizik pro zdravý a optimální vývoj dítěte a navržení způsobu jejich prevence. V ČR je nositelem projektu Výzkumné pracoviště preventivní a sociální pediatrie (pod vedením doc. MUDr. L. Kukly, CSc.) při LF Masarykovy univerzity v Brně. Zde probíhá pediatrické sledování dětí, zajištění dotazníkové části šetření a celkové organizační zajištění celého projektu. Psychologický výzkum je realizován Institutem výzkumu dětí, mládeže a rodiny (pod vedením prof. PhDr. P. Macka, CSc.) při FSS MU (blíže o projektu viz Smékal, Macek, 2002; Smékal, Lacinová, & Kukla, 2004; Sejková, 1999). Individuální psychologické vyšetření probíhá opakovaně v intervalu cca 2 – 3 roky.

Metody

Pro zachycení partnerských vztahů v období střední adolescence jsme v rámci našeho výzkumu použili přístup, který kombinoval dva typy metod, díky nimž jsme získali jak deskriptivní data, která ze subjektivního pohledu adolescentů přibližují jejich individuální reprezentaci raně partnerských vztahů (polostrukturovaný rozhovor), ale také data, která mapují výskyt a délku trvání partnerských vztahů (dotazník).

V části polostrukturovaného rozhovoru s patnáctiletými adolescenty, která byla zaměřena na romantické/partnerské vztahy, bylo položeno osm otázek, které umožňují postihnout subjektivní reprezentaci partnerského vztahu. Doslovné znění otázek je obsaženo v Příloze 1. Pro účely této studie byly použity otázky č. 1 – 3.

Pro administraci počítačem byl přeložen a upraven tzv. „dotazník o chození“, který sleduje jednak totožné oblasti jako dotazy v rozhovoru (např. Chodíš v současnosti s někým?), ale také další údaje o charakteru vztahu (trvání vztahu, četnost kontaktu mezi partnery atd.). Tento dotazník je zkrácenou verzí tzv. Dating Questionnaire (Connolly, Craig, Goldberg & Pepler, 2004), který byl určen k zjišťování participace adolescentů na tzv. „romantických aktivitách“, jehož jednotlivé části byly zaměřeny jak na společné aktivity adolescentů v rámci izosexuálních a heterosexuálních skupin, ale také na současný partnerský vztah, jeho trvání a četnost kontaktu (osobního setkávání mimo školní kontext). Poslední část byla zaměřena na zájem adolescentů o partnerský vztah (odpovídali pouze ti, kteří uvedli, že v současnosti s nikým nechodí). Pro potřeby studie ELSPAC byl proveden doslovný překlad metody z angličtiny dvěma překladateli, který byl podroben odbornému posouzení třemi posuzovateli, na jehož základě byly vybrány a upraveny formulace jednotlivých položek. Tato verze byla použita v pilotním šetření na podzim roku 2005, které bylo provedeno hromadnou administrací dotazníků v kvartách víceletých gymnázií a 9. ročnících základních škol v Jihomoravském kraji (n = 256, z toho 56 % dívek), věk 14 – 17 let, průměrný věk 14,79, std. odchylka 0,715). Po následné analýze byla vyřazena pasáž o společných aktivitách adolescentů, která nevyhovovala kulturnímu prostředí České republiky, byla použita pouze 2. a 3. část dotazníku o chození a přání s někým chodit. Byly doplněny položky týkající se na četnost virtuálního kontaktu, které zohledňují nové možnosti komunikačních technologií (e-mail, ICQ, mobilní telefony) oproti původní verzi dotazníku, která se dotazovala pouze na kontakt ve volném čase adolescentů mimo školní prostředí.

Procedura

Respondenti absolvovali během individuálního psychologického vyšetření polostrukturovaný rozhovor, který byl zaměřen na vývojově relevantní oblasti života adolescentů (kromě oblasti raných partnerských vztahů byly dále sledovány např. zájmové aktivity a trávení volného času, reprezentace spravedlnosti, situace v rodině, hudební preference). Rozhovory s respondenty prováděly studentky magisterského stupně oboru psychologie, které absolvovaly školení ve vedení rozhovoru. Jeho součástí byl akcent na dovednost tazatele poskytovat nehodnotící zpětnou vazbu respondentovi a získávat informace neinvazivním způsobem kladením doplňujících otázek. Rozhovor probíhal v místnosti, která je pro účely vedení rozhovorů zařízena tak, aby navozovala v respondentech pocit soukromí. Celý rozhovor byl se souhlasem respondenta a respondentových zákonných zástupců zaznamenáván digitální kamerou. V další místnosti pak respondenti vyplňovali dotazníky tužka-papír a dotazníky administrované na počítači. Záznamy rozhovorů byly doslovně přepsány dle transkripční konvence vytvořené pro daný výzkum (Leix, 2006).

Kódování, reliabilita a limity získaných údajů

Kategorie *Reprezentace partnerského vztahu* byly vytvořeny na základě uvedených teorií vývoje partnerských vztahů v adolescenci:

Reprezentace partnerského vztahu: a) citová vazba (např. bezpečné místo, svěřování, důvěra, řešení problémů, blízkost); b) afiliace (např. čas trávený spolu, zábava, humor, společné zájmy); c) fyzický kontakt (např. líbání, držení se za ruce); d) závazek (např. společná budoucnost, věrnost, obětovat se pro druhého); e) obecná vyjádření (např. „když to je, tak to je“; je to dobrá věc“); f) nevím; g) nezařaditelné.

Z výpovědí týkajících se *Výhod a Nevýhod partnerského vztahu* bylo vytvořeno 25 konkrétních subkategorií (*Výhody*) a 24 konkrétních subkategorií (*Nevýhody*). Ty byly na základě obsahové podobnosti následně sloučeny do 11 obecných kategorií (*Výhody*) a 7 obecných kategorií (*Nevýhody*):

Výhody partnerského vztahu: a) mít někoho blízkého (např. mít se na koho obrátit, pouto, vědět o sobě vše); b) pozitivní emoce (pocity štěstí, mít se s kým smát, dobrý pocit z dávání); c) obecná vyjádření (např. „když to je, tak to je“); d) vylepšení aktuálního stavu (např. získat smysl života); e) nové zkušenosti (např. víc porozumět druhému pohlaví); f) společný čas (vyplní to čas, výlety); g) společná budoucnost (možnost mít děti, získat širší rodinu); h) fyzický kontakt; i) nevím; j) nic; k) nezařaditelné.

Nevýhody partnerského vztahu: a) omezení (např. málo času na kamarády, na školu); b) rozchody a jejich negativní konsekvence; c) partnerské problémy (např. žárlivost, neshody, hádky); d) negativní odezva okolí (např. pomluvy okolí); e) nevím; f) nic; g) nezařaditelné.

Odpovědi respondentů byly na základě vymezení těchto kategorií kódovány dle toho, zda respondent zmínil danou kategorii ve své odpovědi na jednotlivé otázky. Ke stanovení shody posuzovatelů v kódování bylo posuzováno 20 přepisů odpovědí (10 chlapců, 10 dívek) dvěma nezávislými posuzovateli. Shoda posuzovatelů pro jednotlivé kategorie byla ověřována pomocí Cohenova kappa, jeho hodnota se pohybovala v rozmezí od 0,76 (např. závazek v rámci reprezentace partnerského vztahu) do 1,0 (např. fyzický kontakt v rámci reprezentace partnerského vztahu; vylepšení aktuálního stavu v rámci výhod partnerského vztahu).

Data získaná v rámci polostrukturovaného rozhovoru poskytují sice informace o subjektivních představách patnáctiletých adolescentů o partnerských vztazích v tomto vývojovém období, jejich výhodách a nevýhodách, ale je nutné brát při interpretaci takto získaných údajů ohled na jistá omezení, neboť toto téma rozhovoru vedeného navíc dospělým tazatelem je pro adolescenty osobně významné, intimní a výpovědi o něm podléhají do značné míry sociální žádoucnosti.

Použité statistické procedury

Pro stanovení výskytu jednotlivých kategorií byla použita frekvenční analýza, k stanovení případných rozdílů mezi obsazeností kategorií Pearsonův chí-kvadrát, pro srovnání počtu výpovědí byl použit Man-Whitneyho U test.

Výsledky

Nejprve uvedeme výskyt, délku a četnost kontaktu mezi partnery v rámci romantických vztahů patnáctiletých adolescentů. Dále prezentujeme jejich představy o tom, co to znamená „chodit s někým“, a hodnocení výhod a nevýhod romantického vztahu.

Výskyt, délka romantických vztahů patnáctiletých adolescentů, četnost kontaktu mezi partnery

Tabulka 1. Zkušenost s romantickým vztahem, délka jeho trvání a četnost kontaktu

zkušenost s romantickým vztahem (%)	celkem	chlapci	dívky	
aktuální vztah	18,1	16	20,5	
vztah v minulosti	52,1	52	52,3	
nemá zkušenost se vztahem	29,8	32	27,3	
trvání vztahu (v týdnech)	M	SD	medián	
aktuální	10,2	9,5	8	
minulý	8,4	10,2	5	
kontakt (%)	denně	několikrát týdně	1x týdně	1x měsíčně a méně
osobní setkávání mimo školní prostředí	29,6	44,4	22,2	3,7
e-mail, icq, sms	73,1	11,5	7,7	7,7
telefonování	12,0	32,0	28,0	28,0

Počet výpovědí patnáctiletých respondentů o romantických vztazích

Reprezentace vztahu

Patnáctiletí respondenti uváděli průměrně 2,51 výpovědi týkající se reprezentace partnerského vztahu a to v rozmezí od 1 do 7 výpovědí (SD = 1,26; medián = 2). Chlapci uváděli 1 – 4 výpovědi s průměrným počtem 2,11 (SD = 0,96; medián = 2). Dívky popisovaly svou reprezentaci partnerského vztahu průměrně 2,98 výpověďmi (SD = 1,4; medián = 3) v rozmezí 1 – 7. Při porovnání počtu výpovědí jsme zjistili statisticky významný rozdíl ($U = 918,5$; $p < 0,01$), přičemž dívky uváděly více výpovědí.

Výhody partnerského vztahu

Respondenti uváděli průměrně 1,92 výpovědi týkající se výhod partnerského vztahu a to v rozmezí od 1 do 6 výpovědí (SD = 1,07; medián = 2). Chlapci uváděli 1 – 4 výpovědi s průměrným počtem 1,88 (SD = 0,95; medián = 2). Dívky uváděly průměrně 1,98 výhod (SD = 1,2; medián = 2) v rozmezí 1 – 6. Při porovnání počtu výpovědí jsme nezjistili statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami.

Nevýhody partnerského vztahu

Respondenti uváděli průměrně 1,36 výpovědi týkající se nevýhod partnerského vztahu a to v rozmezí od 1 do 4 výpovědí (SD = 0,82; medián = 1). Chlapci uváděli 1 – 3 výpovědi s průměrným počtem 1,14 (SD = 0,67; medián = 1). Dívky uváděly průměrně 1,61 nevýhod (SD = 0,9; medián = 1) v rozmezí 1 – 4. Při porovnání počtu výpovědí jsme zjistili statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami ($U = 990,0$; $p < 0,01$), dívky uváděly více možných nevýhod souvisejících s partnerským vztahem.

Představy patnáctiletých o romantických vztazích

Tabulka 2 uvádí kategorie představ o tom, co znamená „chodit s někým“ pro celý soubor, tabulka 3 pro chlapce a dívky odděleně. K zjištění případných genderových rozdílů byl použit Pearsonův chí-kvadrát.

Tabulka 2. Kategorie reprezentací patnáctiletých respondentů o partnerském vztahu

pořadí	název kategorie	%
1.	obecná vyjádření	72,6
2.	afiliace	54,7
3.	citová vazba	45,3
4.	závazek	13,2
5.	fyzický kontakt	7,5
6.	nezařaditelné	3,8
7.	nevím	2,8

Tabulka 3. Kategorie reprezentací patnáctiletých chlapců a dívek o partnerském vztahu

chlapci			dívký	
pořadí	název kategorie	%	název kategorie	%
1.	obecná vyjádření	75,4	obecná vyjádření	69,4
2.	afiliace	49,1	citová vazba*	63,3
3.	citová vazba*	29,8	afiliace	61,2
4.	závazek	12,3	závazek	14,3
5.	fyzický kontakt	7,0	fyzický kontakt	8,2
6.	nevím	5,3	nezařaditelné	6,1
7.	nezařaditelné	1,8	nevím	-

* $\chi^2 = 11,89$; $p < 0,01$

Výhody partnerského vztahu

Tabulka 4 představuje adolescenty zmiňované výhody partnerského vztahu pro celý soubor. Vzhledem k tomu, že nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly v obsazenosti jednotlivých kategorií, neuvádíme výsledky pro chlapce a dívky odděleně.

Tabulka 4. Výhody partnerského vztahu

pořadí	název kategorie	%
1.	mít někoho blízkého	67,0
2.	pozitivní emoce	35,8
3.	obecná vyjádření	30,2
4.	společný čas	7,5
5.	nové zkušenosti	6,6
6.	nezařaditelné	5,7
7.	nevím	4,7
8.	vylepšení aktuálního stavu	3,8
9.	společná budoucnost	2,8
10.	fyzický kontakt	2,8
11.	nic	1,9

Nevýhody partnerského vztahu

Tabulka 5 představuje adolescenty zmiňované nevýhody partnerského vztahu pro celý soubor, Vzhledem k tomu, že nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly v obsazenosti jednotlivých kategorií, neuvádíme výsledky pro chlapce a dívky odděleně.

Tabulka 5. Nevýhody partnerského vztahu

pořadí	název kategorie	%
1.	partnerské problémy	45,3
2.	omezení	36,8
3.	rozchody a jejich negativní konsekvence	15,1
4.	nic	10,4
5.	nevím	8,5
6.	negativní odezva okolí	4,7
7.	nezařaditelné	3,8

Diskuse

Výskyt, délka romantických vztahů a četnost kontaktu mezi partnery u patnáctiletých adolescentů

Podobně jako v jiných výzkumech (Connolly, Craig, Goldberg & Pepler, 1999; 2004; Davies & Windle, 2000) většina patnáctiletých adolescentů udává, že momentálně prožívá nebo v minulosti již prožila partnerský vztah. Oproti výsledkům C. Feiringové (1996) je však v našem souboru více respondentů, kteří dosud zkušenost s „chozením“ nemají – ve srovnatelně velkém souboru stejně starých amerických adolescentů C. Feiringové absenci zkušenosti udává pouze 12 % oproti 30 % českých adolescentů. Tato skutečnost možná částečně plyne z charakteristiky našeho souboru respondentů. Nutnost dostavit se s jedním z rodičů k psychologickému vyšetření je vedle samotné délky trvání projektu jedním z hlavních faktorů experimentální mortality. Soubor adolescentů pochází spíše z rodin s vyšším stupněm vzdělání a s vysokou mírou angažovanosti a zodpovědnosti vůči nárokům, kterou představuje dlouhodobá spolupráce ve výzkumu. Tyto rodiny jsou dále charakteristické spíše vyšší mírou partnerské spokojenosti rodičů, dobrými vztahy mezi rodiči a dětmi. Jak konstatují např. J. Neeman, B. Kojetin a J. Hubbard (1992, cit. dle Feiring, 1996), stabilní romantický vztah ve sledovaném období střední adolescence se spíše pojí s negativními emočními projevy a problémy ve školním prostředí. Vzhledem k uvedeným možným omezením vzorku longitudinální studie ELSPAC lze předpokládat, že respondenti s vysokou mírou jmenovaných problémů jsou ve vzorku nedostatečně zastoupeni. Dalším vysvětlením je způsob administrace této pro adolescenty velmi citlivé otázky. Zatímco ve výzkumu C. Feiringové (1996) byl i tento dotaz součástí rozhovoru adolescenta s dospělým tazatelem, v našem výzkumu jsme volili jinou formu dotazování – respondent vyplňoval dotazník „o chození“ samostatně na počítači, kde mu byl poskytnut (i prostorově) pocit, že odpovídá v diskrétní zóně bez kontroly dospělého. Tato skutečnost se mohla odrazit ve větší otevřenosti a nižší sociální žádoucností odpovědí. Také délka trvání partnerských vztahů je v našem výzkumu oproti zmíněnému výzkumu C. Feiringové (1996) výrazně nižší. Oproti průměru 16,7 týdne uvádějí čeští adolescenti u aktuálního vztahu průměrnou délku chození 10,2 týdne a u vztahů v minulosti pak 8,4 týdne, přičemž nejčastěji uváděná délka vztahu je 2 týdny. I tento údaj je možno vysvětlit způsobem dotazování a charakteristikami zkoumaného souboru, jak jsme již uvedli výše.

Ačkoliv je charakter romantických vztahů v adolescenci přechodný a krátkodobý, nevypovídá údaj týkající se délky vztahu o jeho prožívané intenzitě. Pokud adolescent aktuálně s „někým chodí“, touha trávit společný čas s partnerem se odráží ve frekvenci

kontaktem, ať již osobním nebo v současné době také prostřednictvím dostupných komunikačních technologií. Zatímco nejvíce adolescentů udává, že mimo školu se se svým partnerem vidá několikrát za týden (54 %), prostřednictvím e-mailu, ICQ nebo SMS je v kontaktu s partnerem denně 70 % respondentů. Telefonování je vzhledem k finanční náročnosti využíváno v podstatně menší míře. Nejvíce respondentů (30 %) uvádí, že si telefonuje s partnerem pouze jednou za měsíc nebo méně. Pozitivní souvislost mezi užíváním instant messengerů (ICQ) a některými aspekty romantického vztahu u adolescentů (14 – 18 let) uvádějí J. J. Blaisová, W. Craigová, D. Peplerová a J. Connollyová (2008). Adolescenti, kteří tohoto způsobu virtuální komunikace užívají ke kontaktu se svými přáteli a partnery „z reálného světa“, vykazují vyšší kvalitu přátelských a partnerských vztahů oproti těm, kteří ICQ ke kontaktu s přáteli nevyužívají. Tento typ komunikace totiž umožňuje vyšší míru otevřenosti a intimity, která by v tomto věkovém období byla zřejmě v komunikaci „face to face“ poněkud bržděna fyzickými aspekty kontaktu a vyšší mírou studu. Podobnou souvislost mezi kvalitou partnerského vztahu v prostředí internetu uvádějí také Vaculík a Hudeček (2005). Ve své studii zjistili, že čím více komunikačních kanálů je využíváno pro vzájemnou interakci, tím vyšší je pravděpodobnost úspěšného vývoje vztahu.

Počet výpovědí patnáctiletých respondentů o romantických vztazích

Největší počet adolescentů (téměř 30 %) udával dvě výpovědi o reprezentaci romantického vztahu a jeho výhodách, u nevýhod pak respondenti nejčastěji uváděli pouze jednu výpověď. Bohatší produkci výpovědí o tom, co si představují pod pojmem „chodit s někým“, a také kritických či negativních aspektů tohoto typu vztahu, udávaly dívky oproti chlapcům. J. Connollyová, W. Craigová, A. Goldbergová a D. Peplerová (1999) uvádějí, že adolescentní dívky uvádějí ve volné produkci více charakteristik heterosexuálního přátelství než stejně staří chlapci. Také C. Feiringová (1996) konstatuje, že dívky hovoří více než hoši jak o výhodách, tak nevýhodách partnerského vztahu. Dívky během dospívání tráví mnoho času rozhovory o vztazích se svými kamarádkami, analyzují společně jednotlivé události a hodnotí konkrétní vztahy. Oproti hochům věnují i více času přátelům opačného pohlaví a přemýšlení o vrstevnících stejného i opačného pohlaví, jak dokumentuje např. studie M. H. Richardse, P. A. Croweho, R. Larsona a A. Swarové (1998). Tato „dovednost“ o vztazích přemýšlet a navíc v rámci rozhovoru svoje myšlenky formulovat a vyjádřit, se zřejmě promítla do jejich vyšší produkce charakteristik vztahu obecně a také do vyššího množství kritických výhrad.

Představy patnáctiletých o romantických vztazích

V rozhovorech nejčastěji adolescenti reagovali na otázku „co to podle Tebe znamená chodit s někým“ odpověďmi obecného charakteru („no zažil sem to taky, takže mám s tím zkušenost a je to dobrá věc“; „když prostě, mají spolu nějaký ten vztah“; „tak to je hodně špatná otázka, no tak, že ho člověk má rád“). Vysvětlením může být, že se tímto způsobem vyhýbali hlubší výpovědi o intimním tématu v situaci rozhovoru s dospělým tazatelem. Vlastní zkušenost s romantickým vztahem v tomto případě nehrála roli – nebyl zjištěn rozdíl v udávání těchto odpovědí mezi adolescenty se zkušeností s partnerstvím a bez ní. V pořadí druhá nejčetnější kategorie v sobě zahrnovala výpovědi, které jsou charakteristické pro reprezentaci přátelství – společné volnočasové aktivity, humor, zábava atd. Předpoklad, že ve střední adolescenci budou respondenti uvádět spíše tento popis

romantického vztahu než charakteristiky odkazující k citové vazbě a závazku, můžeme podpořit pouze částečně s ohledem na zjištěné genderové rozdíly.

U děleného souboru dívky charakterizují „chození“ např. jako vztah s blízkou osobou, kterou je možno vyhledat, když mají samy problémy a mohou využít její podpory, téměř stejně často jako již zmíněné afiliativní charakteristiky. Naše výsledky jsou konzistentní s teorií a předchozími výzkumy (Furman & Wehner, 1994; Feiring, 1996; 1999; Connolly, Craig, Goldberg, & Pepler, 2004), které sledují vývojovou sekvenci převažujících charakteristik romantických vztahů v adolescenci. Tyto pak vyplývají z kontextu, v němž získávají adolescenti formativní zážitky a zkušenosti. V období střední adolescence přetrvávají znaky iniciační fáze (Brown, 1999), kdy se adolescenti s druhým pohlavím začínají setkávat a zajímat se vzájemně o sebe v prostředí větší vrstevnické skupiny, ale současně (v tomto případě u obecně rychleji dospívajících dívek) dochází k ustalování dyadických vztahů, jež začínají plnit funkci platformy pro vzájemné poskytování podpory a zajištění citové jistoty oběma partnery (Furman & Wehner, 1994). Důležitou okolností, která zřejmě přispívá k genderovým odlišnostem v této fázi vývoje, může být věk romantického partnera. Lze předpokládat, že dívky navazují většinou vztah se staršími partnery, kteří se již mohou nacházet ve vývojové fázi spojené s prvky péče, podpory a závazku (Brown, 1999). Touto studií zjištěný rozdíl v uvádění výpovědí odkazujících k citové vazbě ve prospěch dívek může být ovlivňován uvedenou zkušeností.

Předpoklad, že vedle afiliace budou patnáctiletí respondenti charakterizovat „chození“ výpověďmi odkazujícími k vzájemné fyzické přitažlivosti a sexuálním aktivitám, na základě prezentovaných výsledků, nemůžeme podpořit. *Fyzický kontakt* byl nejméně obsazenou skupinou výpovědí mezi ostatními obsahově konkrétními kategoriemi. Jak již bylo zmíněno, situace, v níž adolescent odpovídá na dotazy týkající se jeho pojetí partnerského vztahu tváří tvář dospělému tazateli, může být limitující pro získání validních výpovědí odrážejících reálnou reprezentaci partnerství. Touto okolností může být ovlivněna zejména oblast rozvíjející se sexuality a jejich projevů.

Výhody a nevýhody partnerského vztahu

K popisu nevýhod partnerského vztahu vystačily jen čtyři věcné kategorie (vyjma kategorií „nic“, „nevím“ a „nezařaditelné“), kdežto popis výhod je mnohem strukturovanější a k jeho uchopení bylo vytvořeno dvakrát více obsahově odlišných kategorií. Již tento základní údaj nasvědčuje tomu, že adolescenti méně uvažují o negativních aspektech romantického vztahu a jsou zaměřeni především na jejich přínosy a zisky, což konstatuje i Feiringová (1996).

Mezi nejčastěji jmenované výhody patřily výpovědi sdružené v kategorii „mít někoho blízkého“. Protože dotazy v rozhovoru nebyly konstruovány se záměrem zachytit vnitřní modely citové vazby, tato kategorie spíše vystihuje společné rysy očekávání od přátelského i romantického vztahu, což můžeme vnímat opět v souladu s oběma uvedenými teoriemi vývoje romantických vztahů v adolescenci (Furman & Wehner, 1994; Brown, 1999). Druhá nejčastěji zmiňovaná výhoda souvisela s pozitivními prožitky a emocemi, které dospívající v souvislosti s partnerským vztahem prožívají. Jedná se o výpovědi, které reflektují pocity radosti, štěstí, příjemnosti (např. „*užívám si to*“). K obdobnému závěru docházejí také např. M. H. Richards, P. A. Crowe, R. Larson a A. Swarová (1998), kteří zjišťují, že v přítomnosti opačného pohlaví zažívají dospívající pocity vyšší atraktivity, důležitosti a vyspělosti. Čas takto strávený je adolescentem hodnocen jako zábavnější, vzrušující, příjemný a doprovázený intenzivními pozitivními emocemi.

Mezi dvě nejvýrazněji obsazené kategorie týkající se nevýhod partnerského vztahu patřily „partnerské problémy“ (např. hádky/neshody, žárlivost, podrazy, pomluvy) a „omezení“, která dospívajícímu vztah přináší. Ta se týkala zejména nedostatku času na kamarády a přátele, na školní povinnosti; zmíněna byla také např. finanční zátěž, která obdobně jako ve výzkumu C. Feiringové (1996) byla uváděna pouze chlapci.

Závěr

Studie přináší obraz partnerství v období střední adolescence. Jedná se o prvotní deskripci sledovaného jevu, tak jak je viděn očima samotných aktérů. Naše zjištění podporují předpoklad, že láska a první partnerské vztahy hrají v životě dospívajících významnou roli a ačkoliv jsou charakteristické svou krátkou trvalostí, prožitky s nimi spojené bývají intenzivní a spíše s pozitivní valencí. Pro dospívajícího představují velmi důležitý prostor pro získávání a postupné rozšiřování zkušeností s interakcí v rámci blízkého vztahu. Tyto pak napomáhají v součinnosti s dalšími možnými formativními vlivy v této oblasti (např. citová vazba k rodičům, vrstevnické vztahy) úspěšnému naplňování základního vývojového úkolu mladé dospělosti, jímž je schopnost založit a udržet intimní vztah s druhým člověkem (Erikson, 2002).

Příloha 1.

Znění otázek – polostrukturovaný rozhovor

- 1) Co to podle Tebe znamená chodit s někým?
- 2) V čem to podle Tebe může být fajn?
- 3) V čem to podle Tebe nemusí být fajn?
- 4) Jaké vlastnosti by měl mít Tvůj životní partner, co je pro Tebe nejdůležitější?
- 5) Jaké vlastnosti by mít neměl?
- 6) Chodíš s někým?
- 7) Jaké vlastnosti se Ti na Tvém partnerovi/partnerce líbí?
- 8) Jaké vlastnosti se Ti na něm/ní nelíbí?

Literatura

Blais, J. J., Craig, W., Pepler, D., & Connolly, J. (2008). Adolescents Online: The Importance of Internet Activities Choices to Salient Relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 522 – 536.

Brown, B. B., Feiring, C., & Furman, W. (1999). Missing the Love Boat: Why Researchers Have Shied Away from Adolescent Romance. In W. Furman, B. B. Brown & C. Feiring, (Eds.), *The Development of Romantic Relationships in Adolescence* (pp. 1 – 16). New York: Cambridge University Press.

Collins, W. A. (2003). More than Myth: The Developmental Significance of Romantic Relationships During Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 1 – 24.

Connolly, J., Craig, W., Goldberg, A., & Pepler, D. (1999). Conceptions of Cross-Sex Friendships and Romantic Relationships in Early Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 28, 481 – 494.

- Connolly, J., Craig, W., Goldberg, A., & Pepler, D. (2004). Mixed-Gender Groups, Dating, and Romantic Relationships in Early Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 14, 185 – 207.
- Connolly, J., & Goldberg, A. (1999). Romantic Relationships in Adolescence: The role of friends and peers in their emergence and development. In W. Furman, B. B. Brown & C. Feiring, (Eds.), *The Development of Romantic Relationships in Adolescence* (pp. 266–290). New York: Cambridge University Press.
- Davies, P. T., & Windle, M. (2000). Middle Adolescents' Dating Pathways and Psychosocial Adjustment. *Merrill-Palmer Quarterly*, 46, 90 – 118.
- Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- Feiring, C. (1996). Concepts of Romance in 15-Year-Old Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 6, 181 – 200.
- Furman, W., & Wehner, E. A. (1994). Romantic views: Toward a theory of adolescent romantic relationships. In R. Montemayor, G. R. Adams, & G. P. Gullotta (Eds.), *Relationships during adolescence: Advances in adolescent development*, (pp. 168–175). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Lacinová, L., & Michalčáková, R. (2006). Romantické vztahy. In P. Macek & L. Lacinová (Eds.), *Vztahy v dospívání* (pp. 55 – 68). Brno: Barrister&Principal.
- Leaper, C., & Anderson, K. J. (1997). Gender development and heterosexual romantic relationships during adolescence. In S. Shulman & W. A. Collins (Eds.), *Romantic relationships in adolescence: Developmental Perspectives* (pp. 85 – 104). San Francisco: Jossey-Bass.
- Leix, A. (2006). *Transkripce audionahrávek v kontextu etickém, metodologickém a technickém*. Disertační práce. Brno: FSS MU.
- Neeman, J. Kojetin, B., & Hubbard, J. (1992). Looking for love in all the wrong places: A longitudinal study of adjustment and adolescent romantic relationships. In W. Furman (Chair), *Adolescent romantic relationships: Conceptualizations, characterizations, and functions*. Symposium pořádané na setkání Society for Research on Adolescence, Washington, DC.
- Richards, M. H., Crowe, P. A., Larson, R., & Swarr, A. (1998). Developmental Patterns and Gender Differences in the Experience of Peer Companionship during Adolescence. *Child Development*, 69, 154 – 163.
- Sejrková, E. (1999). Tradice brněnského longitudinálu pokračuje. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 34, 265 – 269.
- Smékal, V. & Macek, P. (Eds.) (2002). *Utváření a vývoj osobnosti: Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal.
- Smékal, V., Lacinová, L., & Kukla L. (Eds.) (2004). *Dítě na prahu dospívání*. Brno: Barrister & Principal.
- Seiffge-Krenke, I. (2003). Testing theories of romantic development from adolescence to young adulthood: Evidence of a developmental sequence. *International Journal of Behavioral Development*, 27, 519 – 531.
- Shulman, S. (2008). Commentary: Adolescent and Young Adolescent Relationships – The Need for a Broader Conceptual Perspective. *Newsletter ISSBD. Supplement to International Journal of Behavioral Development*, 32, 16 – 19.
- Vaculík, M., & Hudeček, T. (2005). Vývoj partnerských vztahů vznikuvších v prostředí internetu. *Československá psychologie*, 59, 159 – 176.

Weichold, K., & Barber, B. L. (2008). Introduction to qualities of romantic relationships in adolescence and adulthood. *Newsletter ISSBD. Supplement to International Journal of Behavioral Development*, 32, 1.

O autorkách:

Mgr. Lenka Lacinová, Ph.D. pracuje jako výzkumná pracovnice v Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Věnuje se problematice blízkých citových vztahů a výchovy v rodině.

Kontakt: lacinova@fss.muni.cz

PhDr. Radka Michalčáková, Ph.D. pracuje jako výzkumná pracovnice Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Věnuje se zejména problematice emočního vývoje dětí a dospívajících a problematice blízkých citových vztahů.

Kontakt: michalca@fss.muni.cz

Mgr. Zuzana Masopustová pracuje jako výzkumná pracovnice Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Ve svém disertačním projektu se věnuje problematice rané diagnostiky dětského autismu. Dále se věnuje problematice blízkých citových vztahů a výchovy v rodině.

Kontakt: zuzana.masopustova@gmail.com

Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny při FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno

Lacinová, L., Michalčáková, R., & Masopustová, Z. (2008). Láska je láska: představy a zkušenosti patnáctiletých adolescentů. *E-psychologie* [online]. 2(3), 16–29 [cit. vložte datum citování]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/lacinovaetal.pdf>>. ISSN 1802-8853.